

LUKÁCS RÓBERT

A házassági peres eljárás reformja, avagy a katolikus egyház engedélyezi a válást?

After September 8, 2015 the Catholic Church received with great eagerness Pope Francis's two special communications (called *motu proprio*) concerning the process of declaration of nullity. The *motu proprio* issued for the Latin branch of the Church is known as *Mitis Iudex Dominus Iesus* – “The Lord Jesus, Clement Judge”. The Holy Father's goal is to simplify the process and thus make it faster, more accessible to people, who are seeking a resolution to their situation in the Church. The sensationalism that has surrounded the *Mitis Iudex* caused some difficulty in understanding some of the reforms. It would be helpful to have new procedural norms to specify how exactly the new process is to work in practice. Until a new procedure arrives it is necessary for the canonists to work together and agree some standard practices.

Keywords: *motu proprio*, annulment, marriage, tribunal, procedural law.

2015. szeptember 8-án a Szentszék bemutatta Ferenc pápa két *motu proprio*-ját (saját indíttatásból, saját kezdeményezésre kiadott apostoli levelek), amelyek változásokat hoztak a szentségi házasságok érvénytelenítési eljárásaiban. Ez a „*Mitis Iudex Dominus Iesus* – „Szelíd bíró Úr Jézus” a római latin rítusú egyház számára (CIC) és a „*Mitis et Misericors Iesus* – „Szelíd és irgalmas Jézus” a keleti egyházak számára (CCEO).

Napjainkban sokszor találkozunk zátonyra futott házasságokkal. Egyesek rövid úton oldják meg a kérdést – a polgári bíróságon közös megegyezéssel vagy anélkül, de felbontják a házasságukat. A polgári bíróság ítéletét az egyház is elfogadja, de annak csak a pusztán polgári jogkövetkezményeit illetően. Sokaknak lelkiismereti problémát jelent a polgári válás, különösen akkor, ha nem akarnak egyedül élni, és új szentségi házasságot

kívánnak kötni. A második – pusztán polgári – házasságban élő katolikus ember elzárta magát annak lehetőségétől, hogy szentiségekhez járulhasson. Téves vélekedés az, hogy bizonyos esetekben – ha ritkán is – van pap, aki feloldozhatná őket, és engedélyt adhatna számukra szentáldozásra. Még ha fel is oldozná a pap, ez a feloldozás érvénytelen (kivéve a halálveszélyben). „Mindazonáltal az Egyház megerősíti a Szentírásra támaszkodó hagyományát, mely szerint a válás után újra megházasodott híveket nem engedi szentáldozáshoz járulni. Ugyanis ők maguk akadályozzák meg, hogy a szentáldozásban részesülhessenek, mert állapotuk és életkörülményeik objektíven ellentmondanak annak a Krisztus és Egyháza közötti szeretetnek, amelyet az Eucharisztia jelez és megvalósít.” (II. János Pál, *Familiaris consortio*, 84.)

A 2014 őszén tartott Püspöki Szinódus élén Ferenc pápával elfogadhatatlannak tartotta, hogy nagyon sok keresztény nem járulhat szentiségekhez, mert ügyeikkel az egyházi bíróságok nem foglalkoznak, vagy ha foglalkoznak is, csak nagyon hosszú idő elteltével adnak kérdéseikre választ. Ezért Ferenc pápa fontosnak tartotta a két *motu proprio* kiadását a kivizsgálási eljárások még hatékonyabban működésének érdekében.

Amint a pápa is megjegyzi a dokumentumokban, a 2014-ben tartott szinóduson résztvevő püspökök több módosítást is kértek a házasságok kivizsgálása terén. Több zsinati atya hangsúlyozta annak szükségességét, hogy a házasságok érvényességének kivizsgálása mindenki számára elérhető és kevésbé időigényes legyen. Javasolták, hogy ne legyen szükség a másodfokú bíróság ítéletére. Megvalósíthatónak tartották azt is, hogy a püspök joghatósága alatt egy egyszerű eljárást alkalmazzanak olyan esetekben, ahol a házasság érvénytelensége nyilvánvaló. Természetesen voltak olyan püspökök is, akik ellenezték ezeket a javaslatokat, mert úgy gondolták, hogy a változtatások bevezetése nem garantálja a megbízható és helyes ítélet meghozatalát.

Mindezen javaslatokat és kihívásokat figyelembe véve Ferenc pápa létrehozott egy szakértőkből álló bizottságot, akik megszerkesztették a változtatásokat, figyelve a házassági kötelék felbonthatatlanságának alapelveire. A pápa a jogi részek elé egy bevezetőt írt, ahol VI. Pál pápát idézve kifejti, hogy „...minden intézménynek, bár mindig tökéletesíthető, az isteni kegyelem közlésére és állandó elősegítésére kell irányulnia, mindenki adományainak és küldetésének megfelelően, a hívek javára, hiszen ez az Egyház lényegi célja”¹

A változások a latin törvénykönyvnek 21 kánonját érintik (1671–1691. kk.). Egyes törvényt csak kisebb mértékben módosítottak, másokat teljesen átalakítottak.

Ferenc pápa és a szinódusi atyák szándéka világos, ők egy megreformált peres eljárást akartak, mely segíteni kíván azokon az embereken, akiknek szentségi házassága felbomlott. Egy olyan eljárást akartak, mely az igazságot keresi, az igazság érdekeit szolgálja, és mindenki jogát védelmezi.

A *motu proprio* a kihirdetés után a kánonjogászok mikroszkópja alá került. Egyesek nagy lelkesedéssel fogadták a változtatásokat, főleg az egyszerűsítések és a pasztorális megközelítés miatt, míg mások azon véleményüknek adtak hangot, hogy az egyház engedélyezi a válást, csak más néven. Szerintük jobb lenne, ha az új törvények nem lépnének hatályba, és nagyobb odafigyeléssel és hűséggel alkalmaznák a peres eljárásoknál a korábbi kipróbált törvényeket. Mindkét megközelítés felületes, csak az új eljárás módosításaira szorítókozó olvasása és alkalmazása veszélyes és félreértéseket okozhat.

---

¹ *Mitis Iudex, motu proprio*, A cikkben Erdő Péter bíboros fordítását használom, amelyet a Szent István Társulat engedélyével adtak közre, <http://www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papa-mitis-iudex-kezdetu-motu-proprioja>, (2015. október 4.)

Amikor az összetett peres eljárást irányító törvények egy részét módosítják, az kihat az egész rendszerre. Nem szabad elfelejteni, hogy a házasság semmisségének a kivizsgálását nemcsak a most érvénybe lépett törvények irányítják, hanem a törvénykönyvben még érvényben levő többi eljárási törvények is. A kihirdetett változtatások módosítani fognak egyes törvényeket (21), amelyek a kódexbe is felvételt nyernek. A házasság semmisnek nyilvánításáért folyó eljárás nemcsak a kódex kánonja szerint történik, hanem vannak kiegészítő szabályok is, mint a *Dignitatis connubii* instrukció, amelyet a Szentszék 2005-ben jelentetett meg.

Most is egy hasonló instrukcióra lenne szükség, ha nem akarják az egyes egyházmegyék bíróságaira bízni a *Mitis Iudex* értelmezését és alkalmazását. Amennyiben nem rendelkezünk egy egységes törvényértelmezéssel, akkor a kiadott ítéletek is sokban fognak különbözni egymástól.

A *Mitis Iudex motu proprio* lehetőséget biztosít a rövidebb házassági eljárásra, amikor a kérést mindkét házastárs terjeszti elő, vagy egyikük a másik egyetértésével. Nagyon sok esetben csak az egyik fél akarja a bírósági eljárást, sok esetben a másik felet meg sem lehet találni. Egy bíróság alkalmazhatja a törvényt úgy is (mert a másik felet nem lehet megtalálni és feltételezik, hogy hallgatólagosan egyetért az eljárással), hogy ebben az esetben elégséges az egyik fél előterjesztése, és a rövidebb eljárást alkalmazzák egészen az ítélet kihirdetéséig. Azonban ha az ítélet ellen a másik fél a fellebbviteli bíróságnál fellebbezéssel él, s ott úgy értelmezik a törvényt, hogy kérést mind a két félnek egyetértve kell előterjeszteni, a fellebbviteli bíróság nagyon könnyen megsemmisítheti a korábbi ítéletet, és az ügy kivizsgálása folytatódik. A különböző törvényértelmezés következtében a kérvényező egy olyan eljárással találja szembe magát, amitől a *Mitis Iudex motu proprio* meg akarta őt védeni. Ilyen potenciális konfliktusra ad lehetőséget az is, hogy házassági semmisségi ügyekben egyetlen

tanú vallomása is teljes bizonyító erejű lehet (1678. k. 2. §.), vagy a rövidebb házassági eljárásnál megjelölt érvénytelenségi esetek (14. cikkely).

A bíróságoknak általános irányelvekre van szükségük, amelyek pontosan meghatározzák az eljárás gyakorlati alkalmazását. Ezen irányelvek megjelenéséig a bíróságoknak együtt kell működniük és követniük kell az eljárásra vonatkozó érvényben levő törvényeket és irányelveket.

Tanulmányomban a *motu proprio* által elrendelt változásokat szeretném bemutatni – bizonyos részét, mert a maga teljességében lehetetlen az adott keretek között – olyan formában, hogy azokat az érvényben levő peres eljárásokra vonatkozó törvények körültekintő figyelembevételével jól lehessen érvényesíteni.

A 2014-ben tartott szinódus III. általános ülésén megállapítást nyert, hogy a hívek nehezen jutnak el peres ügyekkel az egyházi bíróságokhoz. Ezért a püspöknek mint jó pásztornak kötelessége, hogy a sajátos lelkipásztori gondozásra szoruló hívek segítségére siessen.

„A püspökök úgy lássák el apostoli tisztségüket, mint akik Krisztus tanúi az emberek előtt: ne csak azokról gondoskodjanak, akik már követik a pásztorok Fejedelmét, hanem szenteljék magukat teljes szívvel azoknak is, akik az igazság útjáról valamiképpen letértek, vagy nem ismerik Krisztus evangéliumát és üdvözítő irgalmát, hogy végül mindenki „teljes jóságban, igazságban és egyenességben (Ef 5,9) éljen.” (CD 11.)

A püspöknek mint részegyháza pásztorának gondoskodnia kell 383. k. szerint a más rítusú hívekről 2.§.; a közösségben nem lévő testvérekkel viseltessék emberségesen 3. §.; a nem keresztyénekre tekintsen úgy, hogy rá vannak bízva az Úrban 4. §.

Pásztori feladatának gyakorlása során a megyéspüspök apostoli lélekkel figyeljen² azokra, akik életkörülményeik miatt a rendszer lelkipásztori gondozásban nem részesülhetnek eléggé, valamint azokra, akik felhagytak a vallás gyakorlásával. 383. k. 1. §.

Ebben az apostoli munkában a plébános együttműködik a püspökével, konkrétan kiveszi részét a nehézségekkel küzdő krisztushívők lelkipásztori ellátásának gondjaiban. „Hogy pásztori hivatalának gondosan eleget tegyen, a plébános igyekezzen megismerni a gondjaira bízott hívőket; látogassa a családokat, ossza meg a hívők gondjait, bajait, ... erősítse meg őket az Úrban, és ha valamiben hibáztak, okosan igazítsa helyre őket, ... különleges igyekezettel foglalkozzék azokkal, akik sajátos nehézségekkel küzdenek; legyen rajta azon is, hogy a házastársak és a szülők kötelességeik teljesítéséhez támogatást kapjanak...” 529. k. 1. §.

1. cikkely – Az illetékes fórum és a bíróságok

A püspöknek mint jó pásztornek kötelessége, hogy a sajátos lelkipásztori gondozásra szoruló híveknek segítségére siessen, elsősorban úgy, hogy azok házassági ügyeiket kivizsgálathassák az egyházi bíróságokon. (1671. k.)

Minden egyházmegyében kötelező az egyházmegyei bíróság felállítása.³ Az egyházmegyei bíróságot az egyházmegyes püspök alapítja. A püspök közvetlenül is gyakorolhatja bírói hatalmát, vagy fenntarthat bizonyos ügyeket magának úgy, hogy azokban

² A püspök sajátos csoportokról való lelkipásztori gondoskodásáról szóló irányelvek lásd, *Directory on the Pastoral Ministry of Bishops*, Publication Service of the Canadian Catholic Conference, Ottawa 1974. 16–13.

³ PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI „Digitatis connubii” Istruzione, 25.01.2005, Citta del Vaticano 2005. Art. 36.

csak ő ítélkezik.⁴ Általában azonban a püspökök az ügyeket bírókra bízják, akik rendes bírói hatalommal rendelkeznek. A bírók munkáját segítik az ülnökök, ügyhallgatók, az ügyészek, kötelékvédők és jegyzők, valamint az ügyvédek, noha az utóbbiak nem kifejezetten tagjai a bíróság szervezetének.⁵

A püspök létesítsen egyházmegyéje számára a házassági semmisségi ügyekre egyházmegyei bíróságot, fenntartva a püspök jogát, hogy más közeli egyházmegyei vagy egyházmegyeközi bírósághoz forduljon. 1673. k. 2. §. A 17-es CIC szerint nem volt lehetőség az egyházmegyeközi bíróság létesítésére, mivel a törvénykönyv szerint csak a püspököt illeti meg a bírói hatalom a saját egyházmegyéjében. A 2. vatikáni zsinat előtt tanulmányozták ezt a kérdést és ennek eredményeként a regionális bíróságok egyre jobban elterjedtek. Sokféle oka lehet egy regionális bíróság felállításának, köztük a leggyakoribb a bírák hiánya egy adott egyházmegyéjében, de az alapítás okai között ott szerepelnek azok az általános célok is, hogy a hívek ügyeinek intézésére rendelkezésre álljon bírói szervezet, és hogy az igazságszolgáltatás elérhető legyen mindenki számára.⁶

A házasság semmisségéről szóló ügyek három bíróból álló tanácsnak vannak fenntartva. A tanács elnökének klerikus bírónak kell lennie, a többi bírók lehetnek világiak is. 1673. k. 3. §.

Ha nem lehet társas bíróságot alakítani, a bíróságot vezető püspök az egyházmegyéjében vagy a 2. § szerint választott közeli bíróságnál bízza az ügyet egyetlen klerikus bíróra,⁷ aki – ahol

⁴ 1673. k.

⁵ HÁRSFALVI Katalin: *Egyházi eljárásjog*, SZIT. Bp. 2006. 60–61.

⁶ Uo. 62.

⁷ XIV. Benedek pápasága előtt a házassági ügyek egy bírónak voltak fenntartva. 1741-ben XIV. Benedek pápa a *Dei miseratione* konstitúcióval reformot vezetett be az eljárásjogba, de a házassági ügyekben továbbra is lehetséges maradt, hogy egyetlen bíró járjon el. 1840-ben egy újabb instruk-

lehetséges – vegye maga mellé két kipróbált életű, a jogi vagy human tudományokban jártas, a püspöktől jóváhagyott ülnököt. Hacsak az ellenkezője nem nyilvánvaló, ezt az egy bírót illeti, amit a jog a testületnek, az elnöknek vagy az előadóbírónak tulajdonít. 1673. k. 4. §.

A törvény minden ügyet egy bíróra bíz, kivéve amikor kifejezetten kiköti, hogy az ügyben társas bíróságnak kell eljárnia.⁸ A korábbi peres eljárás is lehetőséget adott arra, hogy a püspöki konferencia engedélyével, ameddig nem lehet első fokon társas bíróságot alakítani, a püspök az ügyet egyetlen klerikus bíróra bízhatja, aki – ahol erre mód van – vegye igénybe ülnök és ügyhallgató segítségét.⁹

Az új rendelkezés szerint a püspököknek nem kell a püspöki konferencia engedélyét kérnie, ha az ügy kivizsgálását egyetlen bíróra akarja bízni. Az általános szabály azonban továbbra is érvényes. A házasság semmisségéről szóló ügyek három bíróból álló tanácsnak vannak fenntartva. Egy bíróra lehet bízni az ügyet akkor, ha lehetetlen a társas bíróság megalakítása. Amikor a püspök az ügyet egy bíróra bízta, a másodfokú bíróságnak (ameny-

---

ció, *Cum moneat* jelent meg, de a házassági eljárások egy bíróra való bízása lehetőségként megmaradt. Az 1844-ben kiadott *Cause matrimoniales* engedélyt adott, hogy az Amerikai Egyesült Államokban a házassági ügyeket egy bíróra bízassák. Az 1917-es Törvénykönyv 1567. k. 1.§ megtörte a régi hagyományt és előírta, hogy a házasságról folyó perek három bíróból álló testületnek vannak fenntartva. 1971-ben VI. Pál pápa által kihirdetett *Causas matrimoniales motu proprio* bizonyos körülmények között megengedte, hogy az Amerikai Egyesült Államokban, a Szentszék engedélyével, egyetlen klerikus bíró hozhasson ítéletet a házassági ügyekben.

⁸ 83-as CIC 1425. k. 1. §. 1. Minden ellentétes szokás elvetésével három bíróból álló testületnek van fenntartva: 1. azok az egyházi peres ügyek, amelyek: a) az egyházi rend szentségének a kötelékéről; b) az 1686, és az 1688. k. előírásainak fenntartásával a házassági kötelékről folynak;

⁹ Vö. 1425. k. 4.

nyiben a fél vagy felek, vagy az ügyvéd, fellebbezéssel éltek) az érvénytelenség terhe alatt mindig társas bíróságnak kell lennie. 1673. k. 5. §. A püspök felelőssége felügyelni, hogy az eljárás során a bíró a törvények szerint járjon el.¹⁰

Az elsőfokú bíróságtól a másodfokú, metropolitai székhez kell fellebbezni az 1438-1439¹¹ és az 1444. k.¹² előírásainak fenn-

¹⁰ Vö. *Mitis Iudex motu proprio* II. irányelv.

¹¹ 1438. kán. Az 1444. kán. 1. § 1. sz. előírásának tiszteletben tartásával:

-1. a szuffragáneus püspök bíróságától a metropolita bíróságához lehet fellebbezni, épségben hagyva az 1439. kán. előírását;

-2. a metropolita előtt első fokon tárgyalt ügyekben ahhoz a bírósághoz kell fellebbezni, amelyet ő az Apostoli Szentszék jóváhagyásával tartós jelleggel megjelölt;

-3. a tartományi előjáró előtt lefolytatott ügyekben a másodfok a legfőbb előjáró bírósága; a helyi apát előtt lefolytatott ügyekben pedig a monasztikus kongregáció legfőbb apátjának bírósága.

1439. kán. 1. §. Ha az 1423. kán. szerint több egyházmegye számára egyetlen elsőfokú bíróságot hoztak létre, a püspöki konferenciának másodfokú bíróságot kell alakítania az Apostoli Szentszék jóváhagyásával, kivéve ha ezek a püspöki konferencia egyházmegyék mindnyájan ugyanannak a főegyházmegyének a szuffragáneusai.

-2. §. A püspöki konferencia az Apostoli Szentszék jóváhagyásával létrehozhat egy vagy több másodfokú bíróságot akkor is, ha nem áll fenn az 1. §-ban említett eset.

-3. §. Az 1. és 2. §-ban említett másodfokú bíróságok tekintetében vagy az általa kijelölt püspök mindazzal a hatalommal rendelkezik, amellyel a megyéspüspök saját bírósága vonatkozásába.

¹² 1444. kán. 1. §. A Rota Romana ítélkezik:

-1. másodfokon azokban az ügyekben, amelyekben az elsőfokú rendes bíróságok hoztak ítéletet, és törvényes fellebbezéssel a Szentszékhez terjesztették fel őket;

-2. harmad- vagy további fokon azokban az ügyekben, amelyekben már maga a Rota Romana vagy bármely más bíróság ítélkezett, kivéve, ha ítélt dologról van szó.

-2. §. Ez a bíróság ítélkezik első fokon az 1405. kán. 3. §-ában említett ügyekben és azokban az egyéb ügyekben, amelyeket a római pápa akár saját kezdeményezésére, akár a felek kérésére a saját ítélőszéke elé rendelt, és a

tartásával. 1673. k. 6. §. A metropolitai székhez való fellebbezést helyre kell állítani, hiszen az egyháztartomány fejének ez az évszázadok során állandó tisztsége a szinodalitás kiemelkedő jele az egyházban.¹³

A bírászkodás több fokozatát az indokolja, hogy az adott ügyben a lehető legjobb ítéletet lehessen hozni. A másodfokú bíróságok feladata, hogy az elsőfokú ítélet közlése után igazságtalannak tartott ítéletet vagy semmisségi panaszt értékelje és az ügyben döntést hozzon.¹⁴

A *motu proprio* rendelkezése szerint az elsőfokú bíróságtól a másodfokú metropolitai bírósághoz kell fellebbezni. Az egyháztartomány földrajzi terület, ahol területi kritérium alapján működik az érseki bíróság minden érsekséghez tartozó egyházmegyei bíróság fellebbezési fórumaként.¹⁵

2. cikkely – A házasság megtámadásának a joga

A házasság- és családpsztorációban dolgozók, valamint az egyházmegye és a plébánia erre a célra létrehozott tanácsadói személyzetének feladatai közé sorolódik a különvált házásoknak nyújtandó tanácsadás és a pert megelőző vizsgálat. Az elvált krisztushívők számára – akik kételkednek a házasságuk érvényessége felől, vagy meg vannak győződve annak érvénytelenségéről – a plébániai és egyházmegyei segítőknek lehetőséget kell biztosítaniuk arra, hogy az érintettek felismerjék helyzetüket és egybegyűjtsék azokat az elemeket, amelyek hasznosak az esetle-

---

Rota Romanára bízott: ezekben az ügyekben második és további fokozaton is maga a Rota ítélkezik, kivéve ha a megbízó leirat másként nem rendelkezik.

¹³ Vö. *Mitis Iudex motu proprio* V. irányelv

¹⁴ HÁRSFALVI, 64.

¹⁵ Uo.

ges rendes vagy rövidebb bírósági eljáráshoz.¹⁶ A házasság megtámadására jogképesek: a házastársak; az ügyész, mikor a semmisség nyilvánosságra került, ha a házasságot nem lehet vagy nem hasznos érvényesíteni. (1674. k.)

3. cikkely – Peralapítás és a vizsgálat

A házasság semmisségének előzetes vizsgálatát a helyi ordinárius bízza olyan személyekre, akik kánonjogi szakértelemmel vagy kellő alkalmassággal rendelkeznek. Ezek a személyek elsősorban a plébános vagy azok, akik a feleket a házasságra felkészítették. E szolgálat teljesítésére egy vagy több egyházmegye egy állandó szervezetet is létrehozhat, és egy segédkönyvet is összeállíthatnak, amely tartalmazza a lényeges elemeket a vizsgálat lehető legjobb lefolytatásához.¹⁷

A bírói eljárás a peralapító keresetlevél benyújtásával kezdődik. A keresetlevélnek tartalmazni kell a kérvényező és az alperes (a volt házastárs) személyi adatait, valamint a tanúk nevét, az egyházi házasságkötés anyakönyvi kivonatát, a polgári házasságkötés és a polgári válás ítéletének másolatát, valamint a keresetlevélhez kapcsolódó kérdésekre adott válaszokat. Ezen kérdések segítik a kérvényezőt, hogy leírhasa a házassága történetét, megjelölve benne azokat az okokat, amelyek alapján a házasságát érvénytelennek véli. A kérelmezőnek – akit felperesnek is nevezünk – a válaszában arra is ki kell térnie, hogy állításait hogyan, milyen módon akarja bizonyítani. Bizonyítani lehet tanúkkal, magán- és közokiratokkal stb. Lényeges tudni, hogy a bizonyítás nem a bíróság feladata. A bizonyítás azért nagyon fontos, mert a perkérdés a köteléki perben így hangzik: Vajon bebizonyoso-

¹⁶ Vö. *Mitis Iudex*, Eljárési szabályzat 2. cikkely.

¹⁷ Vö. *Mitis Iudex*, Eljárési szabályzat 3. cikkely.

dott-e a házasság érvénytelensége ebben az esetben vagy sem? Negatív ítélet esetén a bíróság nem azt mondja ki, hogy a házasság érvényes, hanem azt, hogy a felperes (ill. ügyvédje) nem tudta bizonyítani a házasság érvénytelenségét.

A keresetlevél benyújtásával még nem kezdődik el a peres eljárás. A per csak akkor indul el, amikor a bírósági helynök elfogadja a keresetlevelet az 1676. k. 1. §. szerint. A keresetlevél aljára vezetett határozattal rendelje el, hogy annak egy példányát közöljék a kötelékvédővel, és ha a keresetlevelet nem írta alá mindkét fél, tizenöt nap belül közölje az alperessel, hogy állást foglalhasson a kéressel kapcsolatban. (1676. k. 1. §.)

A keresetlevél elfogadása után a bírósági helynök értesíti a másik felet, az alperest. Ezt az értesítést nevezzük perbehívásnak. A perbehívás tartalmazza a kérelmező nevét, a perkérdést, amely alapján a házasság semmissé nyilvánítását kéri. A határozat tartalmazza azt is, hogy mennyi idő áll az alperes rendelkezésére ahhoz, hogy a kérdésben állást foglaljon. A perbehíváskor figyelmeztetni kell az alperest, hogy ha távol marad, ezzel nem gátolja meg a per lefolyását.

A keresetlevél benyújtása után a bírósági helynök áttanulmányozza a kérést. Az első és legfontosabb annak megvizsgálása, hogy a bíróság illetékes-e az eljárást lefolytatni. A második, amit a bírósági helynök megvizsgál, hogy megvan-e minden melléklet, illetve a mellékletekben megtalálható-e minden szükséges adat. Amennyiben hiányosságok vannak, a bírósági helynök meghatározott időt biztosít a hiánypótlásra.

A perkérdés meghatározása után a bírósági helynöknek el kell döntenie, hogy az ügyet rendes vagy az 1683 – 1687. kk. szerinti rövidebb eljárással kell-e tárgyalni. (1676. k. 2. §)

Ha az ügyet rendes eljárással kell tárgyalni, a bírósági helynök ugyanebben a határozatban rendelje el a bírói tanács megalakítását. (1676. k. 3. §.) Ha a köteléki perben társas bíróságnak

kell eljárnia, a bírósági helynök – miután megállapította a bíróság illetékességét – nevezze ki a három bíróból álló kollégiumot.

Ha bírósági helynök úgy ítéli meg, hogy az ügyet a rövidebb eljárással lehet tárgyalni, jelöljön ki egy bírót két ülnökkel az 1673. kán. 4. §-a szerint. (1676. k. 3. §.)

Az ügyész és a kötelékvédő a közhivatalt betöltő személyek körébe tartozik. A két hivatal hasonlít egymáshoz. A püspök nevezi ki őket meghatározott időre. A kötelékvédőnek joga van a felek, tanúk, szakértők kihallgatásán jelen lenni; betekinteni a peres iratokba, még ha nem is tették közzé, megvizsgálni a felektől beterjesztett okmányokat. (1677. k.)

A kötelékvédőnek a házasság érvényességét kell védenie. A házasság természetjogi intézmény, amely, ha azt egy megkeresztelt férfi és nő érvényesen köt meg, Krisztus Urunk rendelése szerint szentség. A köteléki perben nem a felperes áll az alperessel szemben, hanem a felperes áll szemben a kötelék érvényességével. A házasság érvényessége mellett jogvédelem szól, ezt az érvényességet kell védelmeznie a kötelékvédőnek.¹⁸

A felek (amennyiben az alperes is részt vesz a peres eljárásban) vallomást tesznek a bíróság előtt. A jogképes személyek, jogok és köteleességek alanyai képesek a perben felekké lenni. A tisztán egyházjogi kötelezettségek csak a katolikus híveket terhelik. A katolikus megkereszteltek rendelkeznek a féllé válás képességével, de az 1476. k. elismeri, hogy a megkeresztetlenek és a nem katolikus megkereszteltek is rendelkezhetnek a féllé válás képességével.¹⁹ A krisztushívőket megilleti az a jog, hogy igényelhetik és védelmezhetik az őket megillető jogokat. (221. k.) A házassági semmisségi ügyekben a perbeli beismerés és a felek nyilatkozatai teljes bizonyító erővel rendelkezhetnek, amelyet az összes jelek

¹⁸ CSORDÁS EÖRS, *Házassági perek*, Szent Gellért Kiadó, Bp. 2002. 35.

¹⁹ HÁRSFALVI, 105.

és kiegészítő bizonyítékelemek figyelembevételével a bírónak kell értékelnie, hacsak nincsenek más elemek, amelyek azokat gyengítik. (1678. k. 1. §.)

Ugyanezen kánon 2. §. elrendeli, hogy a házassági semmisségi ügyekben egyetlen tanú vallomása is teljes bizonyító erejű lehet, ha minősített tanúról van szó, aki a hivatalból végzett cselekményeiről tanúskodik, vagy ha a személyi és a dologi körülmények ezt indokolják. (1678. k. 2. §.) A korábbi eljárás szerint a házassági peres eljárásoknál legalább két tanú egybehangzó vallomására volt szükség ahhoz, hogy bizonyítékként fel lehessen használni. Az általános szabály most is érvényben van, és csak a fenti paragrafusban említett kivételeknél lehet alkalmazni egy tanú vallomását. Tanú bárki lehet, akit a jog részben vagy teljesen el nem tilt.²⁰ Tanú lehet, akinek ismerete van a perbeli tényről és ezt az ismeretet közölni tudja a bírósággal. A tanúk lehetnek tény tanúk, lehetnek hallomás szerinti tanúk és szavahihetőségi tanúk.

Az impotenciáról vagy a beleegyezésnek elmebetegség vagy pszichikai természetű rendellenesség miatti hiányáról folyó perekben a bíró vegye igénybe egy vagy több szakértő közreműkö-

²⁰ Csak részleges képességgel rendelkeznek a kiskorúak, akik 14. életévüket nem töltötték be, de a bíró határozattal elrendelheti meghallgatásukat. Hasonló elbírálás alá esnek a szellemileg visszamaradottak, az oligofrének, akik érzékszálódásban szenvednek, krónikus vagy akut alkoholisták, drog-fogyasztók.

Képtelenek tanúvallomásra a részrehajlók, vagy akik a felekkel függő viszonyban vannak, nem kizárt azonban, hogy tanúként szerepeljenek a felek szülei, közeli hozzátartozói.

Nem tanúskodhatnak a papok arról, amit gyónásból tudnak.

Tanúvallomás alól mentesek a közérdek védelme miatt a papok szolgálatukból kifolyólag, minden laikus, akit hivatali titoktartásra köteleztek. A titoktartási kötelezettség alól felmentést adhat a bíró vagy a fél. HÁRSFALVI, 182–183.

dését, hacsak ennek a szükségtelensége a körülményekből nem nyilvánvaló. (1678. k. 3. §.) A szakértő a tudomány, a művészet, a technika valamely területén jártas személy, akinek a szakmai ismereteit a perben egy tény megfigyelésére, megállapítására és értékelésére használják. Szakértők közreműködésével kell élni, valahányszor a jog vagy a bíró kihallgatásukat és szakmai vagy tudományos szabályokon alapuló véleményüket kívánja meg valamely tény bizonyítására vagy egy dolog igazi természetének megismerésére. (1574. k.)

A *Dignitas connubii* kezdetű instrukció kibővíti az 1680. k. két esettípusát és ez a bővítés már szerepel az új (1678. k. 3. §-ában) Törvénykönyvben, mivel nemcsak az impotencia és a mentális problémák okozta beleegyezési hiba esetén kell a szakértő véleményét igénybe venni, hanem az 1095. k-ban meghatározott képtelenség esetén is elrendeli ezt, de meghagyja a bíró döntési lehetőségét arra, hogy ezekben az esetekben se rendeljen el szakértőt, ha az feleslegesnek látszik.²¹

4. cikkely – Az ítélet, annak megtámadása és végrehajtása

A házasság semmisségét elsőként megállapító ítéletet az 1630–1633. kánonokban rendelt határidők elteltével végre lehet hajtani. (1679. k.)²²

A korábbi semmisséget vizsgáló eljárás szerint ha az első fokon az ítélet legalább egy percímen megállapította a házasság érvénytelenséget, a felek még nem váltak szabadállapotúvá. Az

²¹ PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Dignitas connubii*, Istruzione, Art. 203, 208, 209.

²² Az 1679. k. rendelkezését azokra a házasság semmisségét kimondó ítéletekre kell alkalmazni, amelyeket a jelen levél hatályba lépésének napjával kezdődően (2015. december 8.) adnak ki.

ügyet hivatalból fel kellett terjeszteni a másodfokú bíróságra. A felek csak két egybehangzó ítélet után váltak szabadállapotúvá.

Az érvénybe lépett módosítás lehetőséget ad arra, hogy az érvénytelenséget megállapító ítélet végrehajtható, ahogyan azt az I. irányelv is megerősíti: „Mindenekelőtt jónak láttuk, hogy már ne kívánjunk meg két egybehangzó ítéletet a házasság érvénytelensége mellett ahhoz, hogy a felek új kánoni házasságot köthessenek, hanem legyen elegendő az első bíró által a jog előírása szerint kialakított erkölcsi bizonyosság”.²³

A házasság érvénytelenségének a kimondása a jelen eljárás szerint sem lett könnyebb, mert a bírónak – vagy az egyszerűbb eljárásnál a püspöknek – morális bizonyosság szükséges az ítéletet eldöntő dolgot illetően. (1608. k.)

Az új eljárás szerint is megmarad az ítéletet sérelmesnek tartó félnek a joga, valamint az ügyésznek és a kötelékvédőnek a joga, hogy az ítélet ellen semmisségi panaszt vagy fellebbezést nyújtson be az 1619–1640. kánonoknak megfelelően.²⁴ A másodfokú bíróság tehát nem szűnt meg. Ami kimaradt, az az, hogy minden ügyet fel kell terjeszteni másodfokra. A jelenlegi eljárás szerint az ítéletet, amennyiben a felek vagy a kötelékvédő nem fellebbezik meg, végre lehet hajtani. Egyes szerzők úgy látják, hogy ezzel a változtatással elveszítettünk egy pasztorális és történelmi bölcsességen alapuló értéket, amelyet az egyház a házassági ügyeknél alkalmazott.

A végrehajtó ítéletet meghozatala után bármikor harmadfokú bírósághoz lehet fordulni perújrafelvétel végett az 1644. kán. előírása szerint, új és súlyos bizonyítékok vagy érvek felhozásával az

²³ Vö. *Mitis Iudex motu proprio* I. irányelv.

²⁴ A házasság semmisségét elsőként megállapító ítéletet az esetleges fellebbezésekkel és a per többi iratával együtt az ítélet kihirdetésétől számított húsz napon belül hivatalból fel kell terjeszteni a fellebbviteli bírósághoz. (1682. k. 1983 CIC.)

ítélet bejelentésétől számított harminc nap jogvesztő határidőn belül. (1681. k.)

Amikor az ítélet végrehajthatóvá válik, a felek új házasságot köthetnek, hacsak az ítélethez fűzött vagy a helyi ordinárius által rendelt tilalom ezt nem akadályozza. (1682. k. 1.§.)

Az ítéletet közölni kell a házasságkötés helyének ordináriusával, akinek arról kell gondoskodnia, hogy a házasság semmisségének kimondását bejegyezzék a megkereszteltek és a házasultak anyakönyvébe. (1682. k. 2. §.)

5. cikkely – A püspök előtt folyó rövidebb házassági eljárás

Az új törvénykezés lehetőséget biztosít a helyi püspöknek, hogy ő maga döntsön bizonyos ügyekben, ahol nyilvánvaló a házasság érvénytelensége, amikor a felek együtt kérik a házasságuk kivizsgálást, vagy a perbehívás után a másik fél nem ellenkezik. A püspöknek ez a hatalma nem új, de most nagyobb hangsúlyt kap. Az eljárást végezheti maga a püspök vagy delegálhatja másoknak.

Maga a megyéspüspök illetékes a házassági semmisségi ügyekben rövidebb eljárással ítélni, valahányszor: 1. a kérést mindkét házafél terjeszti elő vagy egyikük a másik egyetértésével; 2. olyan tanúvallomások vagy okiratok által alátámasztott tárgyi vagy személyi körülmények merülnek fel, amelyek nem kívánnak részletesebb kutatást vagy vizsgálatot, és nyilvánvalóvá teszik az érvénytelenséget. (1683. k.)

A rövidebb eljárás a következő esetekben alkalmazható: a hit olyan hiánya, amely a beleegyezés színlelését vagy az akaratot meghatározó tévedést okozhatja; a házastársi együttélés rövidsége; a gyermek elkerülése céljából végzett abortusz; makacs kitartás egy házasságon kívüli kapcsolatban az esküvő idején vagy közvetlenül utána; terméketlenség, valamely súlyos fertőző be-

tegség eltitkolása; a házasságkötésnek a házaselettől teljesen idegen indoka vagy a nő előre nem látott terhessége; a beleegyezés kikényszerítésére alkalmazott erőszak; az értelem használatának orvosi dokumentumokkal igazolt hiánya stb.²⁵

A felsorolt estek között található az eljárásoknál használt percímekeket, de az új eljárás nem vezetett be újabb percímekeket, csak összekeverte azokkal az esetekkel, amelyek lehetőséget kaphatnak a rövidebb kivizsgálásra. Figyelni kell arra is, hogy ezeknek vagy hasonló helyzeteknek a fennállása még nem jelentik a házasság érvénytelenségét.

Első olvasásra talán úgy tűnik, hogy a *Mitis Iudex* megváltoztatott egy nagyon fontos elvet, amely az 1060. k. található: a házasságot jogkedvezmény illeti meg, ennél fogva kétely esetén a házasság érvényessége mellett kell állást foglalni, amíg az ellenkezője be nem bizonyosodik. A rövidebb eljárás nem feltételezi a házasság érvénytelenségét a fent hozott esetekben, és nem ad engedélyt egy előzetes „ítélet” meghozatalára.

A rövidebb eljárás is a keresetlevél benyújtásával és elfogadásával veszi kezdetét. A keresetlevélnek tartalmaznia kell röviden azokat a tényeket, amelyeken a kérés alapul, meg kell jelölni a bizonyítékokat és csatolva tartalmaznia kell azokat az okiratokat, amelyek a kérést megalapozzák. (1684. k.)

A vizsgálóbíró a bizonyítékok összegyűjtése után tűzzön ki tizenöt nap határidőt a kötelék mellett szóló esetleges védelmek betérjesztésére (1686. k.), majd a megyéspüspök a vizsgálóbíróval és az ülnökkel, mérlegelve a kötelékvédő észrevételeit, ha erkölcsi bizonyosságot szerez a házasság érvénytelenségéről, hozza meg az ítéletet. Ha nem, bocsássa az ügyet rendes eljárásra. Az ítéletet a lehető leggyorsabban (a döntés napjától számított egy hónapon belül) közölik a felekkel. Az ítélet ellen a metropolitához (má-

²⁵ *Mitis Iudex*, Eljárási szabályzat 14. cikkely.

sodfokú bírósághoz) vagy a Rota Romanához lehet fellebbezni. (1687. k.)

6. cikkely – Az okirati eljárás

Ki vannak véve a rendes peres eljárás szabályai alól azok az esetek, amelyekben a semmisség egy akadályból, törvényes forma hiányából vagy az érvényes megbízás hiányából származnak. Az 1688. k. kimondja: az 1676. k. szerint beterjesztett kérelem elfogadása után a megyéspüspök vagy a bírósági helynök vagy a kijelölt bíró, a rendes eljárás formáságainak elhagyásával, de a felek megidézésével és a kötelékvédő közbejöttével, ítéletileg kijelentheti a házasság semmisségét, ha támadhatatlan és kifogástalan okiratokból biztosan kitűnik, hogy érvénytelenítő akadály állt fenn, vagy hiányzott a törvényes forma – feltéve, hogy ugyanilyen biztos az is, hogy felmentést nem adtak – vagy hogy a képviselőnek nem volt érvényes megbízatása. (1688. k.) A *Dignitas connubii* kezdetű instrukció szerint ha kétséges, hogy minden feltétele megvan-e az okirati eljárásnak, akkor a rendes peres eljárás szabályai szerint kell eljárni.

7. cikkely – Általános szabályok

Az általános szabály szerint figyelmeztetni kell a híveket az ítélet meghozatala után azokra az erkölcsi és polgári kötelezettségekre is, amelyek esetleg terhelik őket egymás és a gyermekek iránt, a tartás és a nevelés biztosítását illetően. Az általános szabály azt is megerősíti, hogy a házasság semmisségének kinyilvánításáért folyó pereknél nem alkalmazható a szóbeli egyházi peres eljárás. (1691. k.) Két esetben nem alkalmazható a szóbeli peres eljárás: 1. ha az ügy ilyen intézését a jog kizárja (idézett

kánon); 2. ha a jog ezt lehetővé teszi, de a fél rendes egyházi peres eljárást kér.

*

Miután a *Mitis Iudex motu proprio* rendelkezést áttekin tettük, álljon előttünk befejezésképpen és felhívásként Zenon Grocholewski bíboros rövid összefoglalója az egyházi bíróságok teológiai pasztorális küldetéséről azért is, hogy amit az érvénybe lépett *motu proprio* kihangsúlyoz, azt a korábbi eljárások sem mellőzték.

1. A bíróságokon gyakorolt hatalom ahhoz a szent hatalomhoz tartozik, amelyet az Úr Krisztus apostolainak és utódainak átadott. Amikor a 2. vatikáni zsinat erről a hatalomról beszél, azt állítja: „E hatalom nevében a püspökök szent joga és az Úr színe előtt kötelessége, hogy alattvalóik felett ... bíráskodjanak.” (LG 27.) Ezért isteni jog alapján nemcsak joguk, hanem kötelességük is a bíráskodás.
2. Az egyházi bíróságok a hívek jogait védik, hogy a hívek könnyebben tudjanak eleget tenni Isten akaratának, és hogy könnyebben haladhassanak előre a szent életben.
3. Az egyházi bíróságokon tárgyalt ügyek főleg lelki kérdésekről folynak. Ilyen ügyek pl. a házasság semmisségéről folyó ügyek.
4. Így ha az egyház természetét figyelembe vesszük, akkor az igazságszolgáltatás célja nem korlátozódik pusztán a hívekre és jogaik védelmére, hanem a megtépzott közösségi kapocs orvoslására, minden egyes hívő sajátos hivatásának hatékonyabb megvalósítására, Krisztus titokzatos teste tagjai közti gyümölcsöző együttműködés biztosítására és a lelki dolgok előmozdítására is irányul.
5. Az egyházi bíráskodás lelkipásztori jellegű – olvasható a továbbiakban a bíboros megállapításaiban, amelyekben

egyért II. János Pál pápa észrevételeivel, aki szerint a bíróságok „az egyház pasztorális kötelezettségének minősített részét képezik” és ezért a bírák „a lelkipásztori tevékenység értékes munkatársai”, feladatuk „valóban papi szolgálat”. Végül a házasság és a család védelme vonatkozásában ismét a nagy pápát idézi a bíboros, „talán hiábavalóak lennének a lelkipásztori kísérletek, ha nem társulnának a megfelelő törvényhozási és bírói tevékenységgel”.²⁶

---

²⁶ Ld. Zeno GROCHOLEWSKI, *Tanulmányok az egyházi házasság és perjogról*, Ford. Kuminetz Géza, SZIT. Bp. 2000. 197–201.

